

Poznań, 20.08.2020 r.

dr hab. Prof. UAM Ingeborga Beszterda

Instytut Filologii Romańskiej

UAM Poznań

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Sankowskiej-Jackiewicz

p.t.

Analiza kontrastywna użycia trybu łączącego w zdaniach podrzędnych podmiotowych i dopełnieniowych w prasie hiszpańskiej i włoskiej z odniesieniem do języka polskiego

Przedłożona mi do oceny rozprawa doktorska liczy ogółem 309 stron wydruku komputerowego, z czego tekst zasadniczy obejmuje 283 strony. Praca składa się z 11 rozdziałów poprzedzonych syntetycznym wstępem (ss. 7-10), w którym Autorka przedstawia cele i założenia metodologiczne pracy, jej strukturę i zakres planowanych analiz wraz z omówieniem korpusu tekstów, a także stan badań nad trybem łączącym w Hiszpanii i we Włoszech. Przy tej okazji Doktorantka nawiązuje również do badań dotyczących języka polskiego, w którego systemie tryb ten nie występuje. Rozprawę kończy Podsumowanie (ss. 288-293), wykaz źródeł bibliograficznych (ss. 295-3030) liczący około 123 pozycji w języku hiszpańskim, angielskim, włoskim i polskim oraz streszczenie w języku polskim i angielskim.

Rozprawa stanowi dość szeroko zakrojone studium kontrastywne użycia trybu łączącego w zdaniach podrzędnych podmiotowych i dopełnieniowych w języku hiszpańskim i włoskim. Biorąc pod uwagę temat wiodący prowadzonych rozważań, przyjęcie perspektywy kontrastywnej wydaje się jak najbardziej uzasadnione (cfr. ss. 11-27). Doktorantka słusznie zwraca uwagę na doniosłe znaczenie tego typu analiz dla glottodydaktyki i przekładu. Okazuje się bowiem, iż oba języki romańskie, tak blisko spokrewnione genetycznie, oprócz wielu podobieństw wykazują jednak istotne różnice zarówno na poziomie systemu, *langue*, jak też w ujęciu semantyczno-pragmatycznym, czyli *parole*. Można zatem stwierdzić, iż

przyjęta przez Doktorantkę metodologia badań uwzględniająca zarówno podejście składniowe, jak też sięgająca po narzędzia badawcze wypracowane przez takie dziedziny, jak semantyka i pragmatyka językowa jest właściwa i celowa.

Powszechnie uważa się, iż tryb łączący służy do wyrażania sądów subiektywnych. W zdaniach podrzędnych używany jest wtedy, kiedy w zdaniach nadrzędnych występują czasowniki wyrażające różne odcienie woli, sądów, przypuszczeń i wątpliwości oraz uczucia. A zatem, biorąc pod uwagę specyfikę tego trybu, zasadne wydaje się zastosowanie w rozprawie teorii aktów mowy Austina i Searle'a, maksym konwersacyjnych Grice'a, a także teorię znaczenia w postaci wprowadzenia pojęcia implikatury. Jak podkreślał sam Grice, należy odróżniać to, co w zdaniu zostało powiedziane, od tego, co jest w nim implikaturą, co jest wnioskowane przez odbiorcę na zasadzie współpracy z nadawcą (reguły konwersacyjne). Nie bez znaczenia w komunikacji jest także chęć nadawcy, aby odbiorca zrozumiał jego intencję.

Podjęte w ramach niniejszej rozprawy badania mają zatem charakter interdyscyplinarny, bowiem, jak wyżej wspomniałam, Autorka nie skupiła się wyłącznie na wykładnikach składniowych stosowania trybu łączącego w obu językach lecz pogłębiła analizę o aspekty semantyczno-pragmatyczne, co nie tylko poszerzyło perspektywę prowadzonych rozważań, ale pozwoliło także zaobserwować specyfikę przekazu w zależności od użytego trybu oraz wpływ intencji komunikacyjnej mówiącego na wybór określonego trybu. Okazuje się, co klarownie wykazała Doktorantka, iż wbrew potocznemu mniemaniu, genetyczne podobieństwo badanych języków nie stanowi wystarczającej przesłanki, by traktować je jako systemy bliźniaczo paralelne, zwłaszcza w warstwie semantyczno-pragmatycznej. Oprócz wielu podobieństw, co jest naturalne, funkcjonowanie trybu łączącego wykazuje dość specyficzne dla danego języka właściwości, które zostały zilustrowane konkretnymi przykładami z prasy oraz szczegółowo omówione. Wart podkreślenia jest ogrom materiału badawczego stanowiącego korpus, gdyż wg deklaracji Doktorantki, poddanych analizie zostało ok. 700 artykułów prasowych w języku hiszpańskim i włoskim. Zebranie takiej ilości tekstów paralelnych a następnie poddanie ich wnikliwej analizie stanowiło z pewnością nie lada wyzwanie dla Autorki, która, jak należy podkreślić, wywiązała się z tego zadania znakomicie. Dokonała starannej i wyczerpującej selekcji typów predykatów modalnych, w których występuje tryb łączący w obu językach, predykatów, gdzie występuje tryb oznajmujący w języku hiszpańskim a łączący we włoskim oraz odwrotnie, przypadków występowania trybu łączącego w hiszpańskim a oznajmującego we włoskim; oraz całej serii

przypadków, głównie w języku włoskim, gdzie wybór pomiędzy dwoma trybami zależał od czynników indywidualnych, sytuacyjnych, itp. (cfr.10.2.1-10.2.8). Jednocześnie, na koniec każdego podrozdziału uwzględniającego wyekscerpowane przykłady, została zamieszczona rzeczowa, wyważona interpretacja, nierzadko wsparta autorytetem innych badaczy, co świadczy o umiejętności poprawnego doboru i korzystania ze źródeł.

Tu nasuwa się pewne zastrzeżenie: komentując różnice w stosowaniu trybu łączącego w obu językach Doktorantka powołuje się na restrykcje w selekcji predykatów modalnych wynikające z normy językowej w języku hiszpańskim (s. 245 „Por lo tanto, se advierte que el uso de acuerdo con la norma, en español e italiano, es diferente.” s. 250 „Es más, el caso del predicado parecer/sembrare/parere es el que produce más diferencias, dado que desde el punto de vista de la norma en español, en las oraciones afirmativas, se usa el indicativo, mientras que en italiano se usa el congiuntivo.” s. 292 ”En español, en cambio, no se puede hablar de ninguna crisis del subjuntivo, ya que es un modo frecuentemente utilizado y, a veces incluso, sobreutilizado. En general, los hablantes se ajustan a las normas, por lo menos en la prensa digital, la cual hemos analizado.”

Tymczasem nigdzie w pracy nie znalazłam informacji na temat natury normy językowej w ogóle, nie mówiąc już o normie językowej w odniesieniu do języka hiszpańskiego. Problem wymagałby jednak jakiegoś uściślenia zwłaszcza iż, język hiszpański jest używany nie tylko w Hiszpanii, ale Ameryce Pd. (oprócz Brazylii) i Środk., częściowo w Afryce, USA, na Filipinach. Poza tym ma on wiele dialektów, m.in. andaluzyjski, aragoński, asturyjski, leoński i galicyjski [Krystyna Damm 2000: 92]. Z drugiej zaś strony cały 5 rozdział rozprawy (ss. 80-82) został poświęcony rozważaniom na temat domniemanego zaniku trybu congiuntivo w we współczesnym języku włoskim, gdzie co prawda Doktorantka zwraca m.in. uwagę na różnice w dystrybucji trybu łączącego w zależności od rejestru języka, intencji nadawcy i specyfiki sytuacji komunikacyjnej, jak również kanału przekazu. Nie ma jednak mowy o normie językowej, a to zagadnienie w przypadku języka włoskiego ma kluczowe znaczenie, dotyczy bowiem specyficznej sytuacji języka włoskiego, który mimo kodyfikacji normy literackiej w XVI wieku, w roku 2011 obchodził dopiero 150 lecie, jako język wszystkich Włochów. Warto bowiem wspomnieć, iż przez wiele wieków język włoski istniał jako język literacki pisany, znany i używany przez znikomą mniejszość pisarzy i intelektualistów, podczas gdy ogromna większość mieszkańców Półwyspu w komunikacji codziennej posługiwała się rozmaitymi dialektami. Tullio de Mauro, wybitny znawca historii języka włoskiego stwierdził (*Storia linguistica dell'Italia unita* - 1963), iż w momencie

zjednoczenia politycznego Włoch i powstania państwa włoskiego w 1861 r. tylko ok. 2,5 % Włochów wykazywało tzw. aktywną kompetencję w zakresie języka włoskiego. W tym kontekście nie powinna dziwić obchodzona w 2011 r. rocznica 150-lecia języka włoskiego. Wróć jeszcze do kwestii podniesionej również przez Doktorantkę, choć tylko w postaci krótkiej wzmianki, a mianowicie tzw. *italiano dell'uso medio* (s. 82). Jest to współczesna odmiana języka włoskiego, różniąca się zasadniczo od modelu standardowego, używana w komunikacji codziennej w sytuacjach mniej formalnych, głównie w formie mówionej, lecz używana także w tekstach o średnim i niskim stopniu oficjalności. W rozdziale 5 wyjaśniona jest specyfika kontekstów, w których zamiast trybu łączącego mówiący stosują tryb oznajmujący, ale nie precyzuje się, iż chodzi właśnie o odmianę *italiano dell'uso medio*, zwaną także *italiano neostandard*. Reasumując, uwzględnienie problemu normy językowej mogłoby pomóc w interpretacji intencji wypowiedzi nadawcy w poddanych analizie wypowiedziach, zwłaszcza w sytuacji, kiedy zamiast wymaganego przez normę wzorcową trybu łączącego nadawca wybrał tryb oznajmujący, kierując się tzw. normą użytkową. A zatem niekoniecznie teoria relewancji Sperbera i Wilson miałyby tu zastosowanie.

W tym miejscu pragnę podkreślić, iż powyższe uwagi w niczym nie umniejszają wartości rozprawy ani istotnego wkładu Autorki w rozwój badań nad trybem łączącym w języku hiszpańskim i włoskim. Oprócz starannego opracowania kluczowych dla rozprawy zagadnień, interesującym zabiegiem, wartym podkreślenia, jest zamieszczenie rozdziału poświęconego wykładnikom językowym stanowiącym odpowiednik trybu łączącego w języku polskim. Zrozumienie jego istoty a zwłaszcza jego funkcjonowanie może nastręczać Polakom wiele trudności, stąd Autorka poświęciła temu zagadnieniu osobny rozdział pracy, co uważam za celowe i trafne.

Badania poświęcone rozmaitym aspektom obu systemów językowych mają długą i bardzo bogatą tradycję i nadal cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem naukowców z obu krajów. W 2018 r. powstał projekt kierowany przez Félix San Vicente z Uniwersytetu w Bolonii „Portal de lingüística contrastiva español-italiano”, składający się z trzech działów: Gramaticografía, Lexicografía i Bibliografía. Jego celem jest zbieranie i poszerzanie informacji na temat historii słowników i gramatyk (od XVI w.) do nauki języka hiszpańskiego a także kompletowanie danych bibliograficznych dotyczących badań językoznawczych w zakresie języka hiszpańskiego i włoskiego w ujęciu kontrastywnym. Znalazły się tam, m.in. takie publikacje, jak:

M. del Carmen Sánchez Montero, 1996, *Grammatica dell'indicativo e del congiuntivo nella subordinazione: studio contrastivo spagnolo-italiano: lingua e traduzione*. Trieste : Università degli studi di Trieste.

L.Schena, M.Prandi y M.Mazzoleni, (eds.), 2002, *Intorno al Congiuntivo*. Bologna: Clueb.

F.Bermejo Calleja, 2008, *Le subordinate avverbiali. Uno studio contrastivo spagnolo-italiano*. Bologna: Bononia University Press.

A.Pamies, D.Natale, 2019, *La oposición modal indicativo-subjuntivo en español y en italiano*. Granada: Comares.

Pozycji tych nie zawiera wykaz pozycji bibliograficznych niniejszej rozprawy, co może nieco dziwić, gdyż z pewnością Doktorantka poświęciła wiele czasu i trudu na skompletowanie materiałów źródłowych.

Podsumowując spostrzeżenia zawarte w niniejszej recenzji pragnę stwierdzić, iż nie mają one charakteru krytycznego, są jedynie głosem w dyskusji i nie umniejszają w istotnej mierze wartości pracy. Tymczasem warto podkreślić, iż p. mgr Małgorzata Sankowska-Jackiewicz przedstawiła do oceny ambitną i bardzo interesującą rozprawę. Przyjętą metodologię, sytuującą się na styku kilku dyscyplin naukowych, uważam za oryginalną i nowatorską. Przeprowadzony wywód jest logiczny i spójny a właściwie dobrany bogaty materiał badawczy został poddany prawidłowej i rzetelnej analizie oraz rzeczowej interpretacji. Jest to praca bardzo samodzielna i solidnie udokumentowana.

W przekonaniu, iż rozprawa mgr Małgorzaty Sankowskiej-Jackiewicz „*Analiza kontrastywna użycia trybu łączącego w zdaniach podrzędnych podmiotowych i dopełnieniowych w prasie hiszpańskiej i włoskiej z odniesieniem do języka polskiego*” spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, wnioskuję o jej dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. prof. UAM Ingeborga Beszterda